

Ks. Michał Kossowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
ks.michal.kossowski@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2017.011>

10 (2017) 2: 251–262

ISSN (print) 1689-5150

ISSN (online) 2450-7059

Znak kielicha w opisie ustanowienia Eucharystii według św. Łukasza (Łk 22, 14–20)

The Sign of Chalice in the Words of Institution according to Luke (Luke 22:14–20)

Streszczenie. W Starym Testamencie kielich oznacza los, życie albo przeznaczenie. Może być to los szczęśliwy albo trudny, związany z doświadczeniem Bożego gniewu. W judaizmie kielich jest niezbędnym elementem celebracji święta Paschy – staje się symbolem wolności i Bożej interwencji w historii Izraela. W niniejszej pracy możemy zobaczyć treści, jakie niesie ze sobą eucharystyczny Kielich Jezusa, którego znaczenia nie można w pełni zrozumieć bez odwołania się do starożytnej, żydowskiej tradycji.

Abstract. In the Old Testament the cup symbolizes human fate, life or destiny. It can bear both positive and negative connotations depending on context and circumstances. The cup is an indispensable item to the Passover seder in Judaism. It's become a central symbol of freedom and divine intervention in the history of Israel. The paper is focusing on the Eucharistic Cup of Jesus, whose meaning cannot be fully grasped without reference to the ancient Jewish tradition.

Słowa klucze: Nowy Testament; Ostatnia Wieczerza; Eucharystia; Pascha; kielich.

Keywords: New Testament; Last Supper; Eucharist; Passover; chalice.

Z pewnością można powiedzieć, że kielich jest najważniejszym naczyniem związanym z chrześcijaństwem. Używany jest przecież do celebrowania Eucharystii – najbardziej charakterystycznego dla wyznawców Chrystusa rytuału.

W nowotestamentalnych opisach ustanowienia Eucharystii Jezus Chrystus bierze w swoje ręce kielich napełniony winem: „Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie rzekł: «Weźcie go i podzielcie między siebie; albowiem powiadam wam: odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie

królestwo Boże»” (Łk 22,17–18). Jezus bierze kielich z całą treścią, do której odsyła jego symboliczne znaczenie w kulturze Bliskiego Wschodu i w Biblii, i nadaje mu zarazem znaczenie nowe, ściśle związane z Jego Osobą i zbawczym dziełem. W niniejszej pracy przyjrzymy się treściom, do których odsyła znak kielicha w Biblii, ze szczególnym uwzględnieniem treści opisu ustanowienia Eucharystii według relacji św. Łukasza.

1. Etymologia słowa „kielich”

Hebrajskie słowo oznaczające „kielich” to כִּיכָר, występujące w rodzaju żeńskim. W Starym Testamencie występuje ono 30 razy². Pokrewnym słowem jest arabskie كَأْس (wym. „ka’s”)³. Obydwa pochodzą od sanskryckiego słowa कुक्षि (wym. „kukszi”), oznaczającego „brzuch, łono”⁴. Ta etymologia wyjaśnia rodzaj w języku hebrajskim. Zatem „kielich” w mentalności semickiej ma swoje konotacje ze sferą pojęciową, oznaczającą kobiece łono, siedlisko życia. Kształt kielicha nawiązuje właśnie do tej tematyki. Jest to bardzo znaczące, jeśli poszukujemy rzeczywistości, do których odsyła nas ten znak.

W Septuagincie greckim odpowiednikiem hebrajskiego określenia na „kielich” i „naczynie do picia” jest słowo ποτήριον rodzaju nijakiego. W Nowym Testamencie występuje ono 32 razy. Pochodzi od czasownika πίνω, czyli „piję”. Grecka etymologia nawiązuje zatem do funkcji przedmiotu. ποτήριον występuje także jako metonimia o jego zawartości⁵. W przeciwieństwie do współczesnych proporcji, starożytny kielich odznaczał się dużą czarą, czasami z uchwytemi po bokach; trzon i podstawa były mniejsze i mniej zdobione. Kielich chwytało oburącz za czarę; trzon i podstawa zapewniały stabilność naczynia. Mógł być sporządzany z drogich metali (por. Rdz 44,1–34; Jr 51, 7; Ap 17,4).

¹ Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. 1, s. 440.

² Poza tym כִּיכָר pojawia się 3 razy na oznaczenie jakiegoś gatunku ptaka, prawdopodobnie sowy lub pelikana, por. Kpł 11, 17; Pwt 14, 16 i Ps 102, 6. W tym wypadku jest to być może słowo onomatopieczne.

³ Por. F.J. Steingass, *The Student’s Arabic–English Dictionary*, s. 869.

⁴ Por. M. Monier-Williams, *A Sanskrit–English dictionary etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*, s. 287.

⁵ Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 112, nr 4093.

2. Kielich w Starym Testamencie

W Biblii Hebrajskiej kielich jako synonim życia, losu pojawia się wielokrotnie. W Drugiej Księdze Samuela występuje w opowiadaniu proroka Natana, który przychodzi, aby ukazać królowi Dawidowi jego grzech z Batszebą, który pociągnął za sobą zabicie Uriasza Chetyty, jej męża (2 Sm 11,1–27). Natan opowiada o biedaku i jego owieczce, która zostaje zabrana przez bogacza, mającego wiele własnych owiec (2 Sm 12,1–4). Opowiadanie podkreśla wielką zażyłość między biednym a jego zwierzęciem: „biedak nie miał nic, prócz jednej małej owieczki, którą nabył. On ją karmił i wyrosła przy nim wraz z jego dziećmi, jadła jego chleb i piła z jego kubka (וּמִכֶּסֶךְ), spała u jego boku i była dla niego jak córka” (2 Sm 12,3).

Słowo כֶּסֶךְ zostało przetłumaczone w tym miejscu w Biblii Tysiąclecia jako „kubek”. Bliskość między owieczką i jej właścicielem jest tu przedstawiona bardzo malowniczo, kończy się też pewną przesadnią – zwierzę jest porównane do córki, śpiącej u jego boku. Jest to nawiązanie do imienia Batszeby⁶. Symbolika jedzenia chleba i picia z kubka, czy kielicha należącego do biedaka, oznacza współudział w jego życiu, dzielenie tego samego losu i egzystencji.

To samo pole semantyczne kielicha występuje także w *Księdze Psalmów*. Psalm 11 posługuje się tym znakiem, aby ukazać cierpienia czekające na grzeszników: „On sprawi, że węgle ogniste i siarka będą padać na grzeszników; wiatr palący będzie udziałem ich kielicha” (Ps 11,6). W Psalmie 16 kielich nawiązuje do kielicha gościnności, będącego symbolem znanym w całym Oriencie. Jest tu znakiem gościnności Boga przenikniętej miłością, a także przeznaczenia pozytywnego dla wiernego, który oddaje się miłości swego Pana⁷: „Pan częścią dziedzictwa i kielicha mego: to właśnie Ty mój los zabezpieczasz” (Ps 16,5).

Świat biblijny jest światem ograniczonej ilości dóbr, których nie da się powiększyć, nie pozbawiając ich innych. Przy takim sposobie patrzenia o każdym człowieku można powiedzieć, że ma swój *kielich*, tzn. ograniczoną i wyznaczoną ilość tego, co Bóg mu daje w życiu – bądź w całym życiu, spędzonym pobożnie (Ps 16,5) czy dostatnio (Ps 23,5: „Stół dla mnie zastawiasz wobec mych przeciwników; namaszczasz mi głowę olejkami; mój kielich jest przeobfity [כֶּסֶךְִי רַבִּיהַ]”), bądź w pewnym momencie, gdy go ratuje (Ps 116,13: „Podniosę

⁶ Por. R.D. Bergen, *1, 2 Samuel*, s. 370. Owieczka z przypowieści Natana jest symbolem Batszeby. Spała przy piersi biedaka (תָּשָׁבָה – od czasownika שָׁבָה – „położyć się, spać”), podobnie jak Dawid spał z Batszebą (וַיִּשְׁכַּב) w 2 Sm 11, 4. Była dla niego jak córka (בת), co koresponduje z imieniem kobiety בת־שִׁבְעָה – „córka przysięgi”.

⁷ Por. G. Ravasi, *Psalmy*, s. 268.

kielich zbawień [כּוֹסֵי יְשׁוּעוֹת] i wezwę imienia Pańskiego”) lub karze⁸ (Ps 75,9: „Bo w ręku Pana jest kielich, który się pieni winem, pełnym przypraw. I On z niego nalewa: aż do mętów wypiją, pić będą wszyscy niegodziwi na ziemi”).

U Proroków słowo kielich bardzo mocno wiąże się z losem i przeznaczeniem Narodu Wybranego. Picie z kielicha jest tu wyrażeniem zdecydowanie pejoratywnym i wiąże się z ponoszeniem konsekwencji swoich grzechów. Ezechiel mówi o głębokim i szerokim naczyniu, podawanym przez Boga, z którego picie oznacza współudział w tragicznym losie (Ez 23,31–34: „Naśladowałaś postępowanie swej siostry, wobec tego i jej kielich podam w twoje ręce. Tak mówi Pan Bóg: Pić będziesz kielich twej siostry, kielich głęboki i szeroki – wiele on zmieści. Upojenia i bólu jest pełen ten kielich opuszczenia i grozy, kielich twej siostry Samarii. Wypijesz go aż do dna i jeszcze w kawałki rozbijesz, i piersi swoje rozdrapiesz, bo Ja powiedziałem – wyrocznia Pana Boga”).

W Księdze Jeremiasza Bóg podaje za pośrednictwem proroka kielich przepelniony Bożym gniewem (Jr 25,17.27: „Wziąłem więc kubek z ręki Pana i napoiłem wszystkie narody, do których mnie posłał Pan [...] «Powiedz im: To mówi Pan Zastępów, Bóg Izraela: Pijcie i upijajcie się; wymiotujcie i padajcie, nie mogąc powstać wobec miecza, który pošlę między was”). Zazwyczaj upajanie się zawartością kielicha jest czynnością dobrowolną, towarzyszącą rozrywce. Natomiast picie z Bożego kielicha jest nieuniknione i przymusowe (Jr 25,28: „Jeżeli zaś się zdarzy, że nie będą chcieli wziąć kubka z twej ręki, by pić, powiesz im: To mówi Pan Zastępów: Musicie wypić!”; 49,12: „To bowiem mówi Pan: Oto ci, co nie powinni pić kielicha, muszą go pić, tobie zaś ma ująć bezkarnie? Nie ujdzie ci bezkarnie: będziesz pił nieodzownie!”). Podobna idea kielicha Bożego gniewu występuje także w Lm 4,21; Iz 51,17. 22; Ha 2,15–16.

3. Kielich w opisie ustanowienia Eucharystii wg Łk 22,14–20

Dysponujemy czterema przekazami o ustanowieniu Eucharystii. Pierwszy i najstarszy, bo powstały prawdopodobnie wiosną 54 r., należy do tradycji Pawłowej i znajduje się w 1 Kor 11,23–25. Drugi to przekaz Markowy (Mk 14,22–25) i oparta na nim relacja Mateuszowa (Mt 26,26–29). Trzecia tradycja należy do Łk 22,14–20, a czwarta to J 6,51c – ostatni tekst jest Janową formą słów wypowiedzianych przez Jezusa nad chlebem⁹. Relacja Łukaszcowa jest w swojej warstwie leksykalnej najbliższa najstarszej, Pawłowej tradycji, ponadto, jeśli chodzi o znak kielicha, opis Łk 22,14–20 zawiera wzmiankę o dwóch kielichach, któ-

⁸ Por. B. J. Malina, *Kielich*, tłum. M. Wojciechowski, w: *Encyklopedia Biblijna*, s. 518.

⁹ Por. J. Jeremias, *The Eucharistic Words*, s. 138.

rymi posługuje się Jezus – tego szczegółu brakuje u pozostałych synoptyków (Łk 22,17.20). Informacje zawarte w trzeciej Ewangelii podkreślają paschalny charakter wieczerzy, którą Jezus spożywał wraz z uczniami.

A gdy nadeszła pora, zajął miejsce u stołu i Apostołowie z Nim. Wtedy rzekł do nich: «Gorąco pragnąłem spożyć Paschę¹⁰ z wami, zanim będę cierpiał. Albowiem powiadam wam: Już jej spożywać nie będę, aż się spełni w królestwie Bożym».

Potem wziął¹¹ kielich i odmówiwszy dziękczynienie rzekł: «Weźcie go i podzielcie między siebie; albowiem powiadam wam: odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże».

Następnie wziął¹² chleb, odmówiwszy dziękczynienie połamał go i podał mówiąc: «To jest Ciało moje, które za was będzie wydane: to czyńcie na moją pamiątkę!» Tak samo i kielich po wieczerzy, mówiąc: «Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana» (Łk 22,14–20).

Interpretacja znaku kielicha, czy też kielichów, którymi posługiwał się Jezus podczas Ostatniej Wieczerzy, jest uzależniona od tego, czym była w istocie owa kolacja. Jakie jest jej znaczenie i treść, którą za sobą niesie. Czynności i słowa Jezusa, które znajdujemy w opisach ustanowienia Eucharystii, mogą być w pełni i właściwie zrozumiane tylko wtedy, kiedy przyjmiemy, że Ostatnia Wieczerza była wieczerzą paschalną, tj. jednym z elementów celebrowania Paschy Żydowskiej – święta upamiętniającego Wyjście Narodu Wybranego z Egiptu. Jednocześnie była to nowa wieczerza paschalna, w której stare znaki nabrały nowej i pełnej treści. Stąd w niniejszej pracy wyrażenie „Ostatnia Wieczerza” nie oznacza jakiegoś bliżej nieokreślonego, pożegnalnego posiłku o grecko-rzymskich wpływach¹³, ale Paschę ostatecznie wypełnioną i przekształconą przez Jezusa Chrystusa w Eucharystię, czyli Paschę Nowego Przymierza.

¹⁰ Greckie wyrażenie *πάσχα φαγεῖν* to semityzm, oznaczający „spożywać baranka paschalnego”, zob. C.K. Barrett, *Luke XXII.15: To Eat The Passover*, s. 305–307.

¹¹ Czasownik *δεξάμενος* wyraża ideę wzięcia kielicha od kogoś siedzącego przy stole, por. J. Jeremias, *The Eucharistic Words*, s. 162, 177.

¹² Czasownik *λαβών* oznacza podniesienie chleba ponad głowę, por. ibidem, s. 162; hebrajskim odpowiednikiem jest czasownik *קָבַץ* i *קָבַץ*, por. Ps 116,13. LXX: *ποτήριον σωτηρίου λήψομαι* και τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι; BHS: *קָבַץ יְהוָה וְיִשְׁמַח אֲשֶׁר יִשְׁמַח בְּיָדָיו וְיִשְׁמַח בְּיָדָיו*.

¹³ „To prawda, że liturgia chrześcijańska, a Eucharystia *par excellence*, jest najbardziej oryginalnym wytworem chrystianizmu. Ale mimo jej całej oryginalności na pewno nie jest wytworem powstałym *ex nihilo*. [...] Byłoby co najmniej dziwne, gdyby Stary Testament nie był dla liturgii tym samym, czym jest dla Ewangelii. Ale chociaż byłoby to bardzo dziwne, mnóstwo uczonych zdaje się przyjmować jako aksjomat, że nie ma co szukać ustaleń, o których nie można sobie pozwolić dyskutować. Powiedziano by, że jedno z dwóch

J. Ratzinger, podsumowując omówienie problematyki związanej z datą celebrowania Ostatniej Wieczerzy¹⁴, a co za tym idzie – z przyjęciem lub odrzuceniem jej tożsamości z Paschą Żydowską, stwierdza:

Jeśli nawet to spotkanie Jezusa z Dwunastoma nie było ucztą paschalną spożywaną zgodnie z obrzędowymi przepisami judaizmu, to w jego retrospektywnej ocenie widoczny stał się wewnętrzny związek całości ze śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa: była to Pascha Jezusa. W tym sensie Jezus celebrował Paschę i jej nie celebrował [...].

Tak więc dawne rzeczy nie zostały zniesione, lecz tylko doprowadzone do ich pełnego znaczenia¹⁵.

4. Kielich w sederze paschalnym

Zatem aby właściwie odczytać znaczenie kielicha w tym nowotestamentowym opisie ustanowienia Eucharystii, należy najpierw zwrócić uwagę na to, co oznacza kielich w rytuale celebrowania wieczerzy paschalnej. Rytuał ten zwany sederem (hbr. „porządek”) przewiduje używanie czterech kielichów z winem. Uzasadnienie tej liczby podaje *Talmud Jerozolimski* w traktacie *Pesachim*:

- a) cztery kielichy nawiązują do czterech zbawczych działań Boga, o których mówi *Księga Wyjścia* 6,6–7: „Ja jestem Pan! Uwolnię was od jarzma egipskiego i wybawię was z niewoli, i wyswobodzę was wyciągniętych ramieniem i przez surowe kary. I wezmę sobie was za mój lud, i będę wam Bogiem”;

jest prawdziwe: albo Eucharystia nie ma prehistorii, albo – jeśli takowa istnieje – może znajdować się tylko poza judaizmem.

Trzeba przyznać, że stałość czy upór w zajmowaniu takiego stanowiska nawet przez uczonych o głębokiej intuicji i dużej wiedzy są niezwykle zrozumiałe.

Kiedy widzimy ogromny wysiłek takiego Dom Odo Casela, aby odnaleźć w najbardziej dziwacznych obrzędach pogańskich antecedencję misterium chrześcijańskiego kultu, a równocześnie jego zupełny brak zainteresowania żydowskimi korzeniami tego misterium, najbardziej niewątpliwymi, zadajemy sobie pytanie, jak to się dzieje, że tak otwarty umysł mógł pozostać tak niedostępny dla pewnych oczywistości”. L. Bouyer, *Eucharystia*, s. 24.

¹⁴ W niniejszej pracy nie zagłębialmy się w problematykę odmiennej chronologii u synoptyków i św. Jana. Na temat szczegółowych rozwiązań tej kontrowersji zob. J. Jeremias, *The Eucharistic Words*, s. 15–88; R. Cantalamessa, *Pascha naszego zbawienia*, s. 65–93; B. Pitre, *Jesus And The Jewish Roots*, s. 68–76.

¹⁵ J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu*, s. 126–127.

- b) cztery kielichy występują w historii Józefa (Rdz 40,11.13) – tradycja widzi historię o wyzwoleniu Józefa z więzienia jako zapowiedź Wyjścia;
- c) liczba ta odnosi się do upadku czterech królestw, wrogich Izraelowi, są to Babilonia, Persja, Grecja i Rzym;
- d) cztery kielichy Bożej odpłaty: Jr 25,15; 51, 6–7; Ps 11,6; 75,9.
- e) cztery kielichy pocieszenia: Ps 16,5; 23,5; i 116,3 (ostatni w liczbie mnogiej liczony jest jako dwa)¹⁶.

Evangelista Łukasz w swoim opisie wspomina o dwóch kielichach paschalnych, pierwszym jest ten opisany w 22,17–18: „Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie rzekł: «Weźcie go i podzielcie między siebie; albowiem powiadam wam: odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże»”. Posiłek paschalny rozpoczyna się od nalania wina do pierwszego kielicha – nazywanego kielichem uświęcenia, „kiduszowym”. Następnie przewodniczący celebracji, którym był zazwyczaj ojciec rodziny, wypowiadał formułę błogosławieństwa – podobnie zrobił Jezus, co wyrażają słowa: „odmówiwszy dziękczynienie”.

Zwyczajowe błogosławieństwo nad winem znajdujemy w Misznie i Tosefcie: „Błogosławiony jesteś Panie, nasz Boże, Królu wszechświata, stwórco owocu winorośli” (Miszna, *Berachot* 6, 1; Tosefta, *Berachot* 4,8)¹⁷. Komentarz Jezusa z 22,18 doskonale koresponduje z tym błogosławieństwem¹⁸.

Drugi paschalny kielich jest związany z opowiadaniem, z haggadą – głoszaniem tego, co Bóg uczynił dla Izraela w historii, wyprowadzając Naród Wybrany z niewoli egipskiej. Miszna podaje¹⁹, że właśnie wtedy syn zadawał ojcu „sakramentalne” pytanie: „Czym ta noc różni się od innych nocy?”. Jest to moment na opowiadanie o zbawieniu, które aktualizuje się także w teraźniejszości i czyni z uczestników celebracji paschalnej odbiorców tej samej Bożej łaski. Z tego czasu na zadawanie pytań korzysta Apostoł Jan, najmłodszy uczestnik Ostatniej Wieczerzy, zachęcony przez Szymona Piotra, pytając o tożsamość zapowiedzianego przez Jezusa zdrajcy:

„Jeden z uczniów Jego – ten, którego Jezus miłował – spoczywał na Jego piersi. Jemu to dał znak Szymon Piotr i rzekł do niego: «Kto to jest? O kim mówi?» Ten oparł się zaraz na piersi Jezusa i rzekł do Niego: «Panie, kto to

¹⁶ Por. D. Arnou, *Signpost: Redemption – Blessing and Meal*, w: *My People's Passover Haggadah*, s. 351–352.

¹⁷ Por. B. Pitre, *Jesus And The Jewish Roots*, s. 152.

¹⁸ Por. L. Bouyer, *Eucharystia*, s. 79, 97.

¹⁹ Miszna, *Pesachim*, 10, 4.

jest?» (J 13,23–25). Ów drugi paschalny kielich nie występuje w żadnym opisie ustanowienia Eucharystii²⁰.

Błogosławieństwo nad trzecim kielichem odmawia się po błogosławieństwie nad niekwaszonym chlebem i świątecznym posiłku. To najprawdopodobniej o tym kielichu mówi Łukasz w 22,20: „Tak samo [Jezus wziął] i kielich po wieczerzy, mówiąc: «Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana»”. Trzeci paschalny kielich to „kielich błogosławieństwa”, nad którym odmawia się błogosławieństwo zwane *berachq*. Paweł Apostoł zdaje się identyfikować trzeci kielich paschalny z kielichem eucharystycznym, kiedy mówi: „Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czy nie jest udziałem we Krwi Chrystusa? Chleb, który łamiemy, czyż nie jest udziałem w Ciele Chrystusa?” (1 Kor 10,16)²¹.

Wypicie czwartego kielicha po odśpiewaniu Psalmów Wielkiego Hallelu (Ps 115–118) stanowiło wypełnienie i konkluzję w celebracji wieczerzy paschalnej²².

5. Kielichy Jezusa w Ostatniej Wieczerzy wg św. Łukasza

Podsumowując powyższe spostrzeżenia, można przypuszczać, że pierwszy kielich w Łukaszkowym opisie (22,17a) to również pierwszy „kiduszowy” kielich paschalny, którego wypicie rozpoczynało uroczystą celebrację świątecznej nocy. Z kolei drugi kielich Jezusa (22,20), błogosławiony i wypijany po wieczerzy, to trzeci kielich paschalny, „kielich błogosławieństwa”, poprzedzony *berachq* – błogosławieństwem typowym również dla innych świątecznych posiłków. Jezus do poszczególnych elementów posiłku paschalnego (do dwóch kielichów i chleba) dodaje pewne rozwinięcia, bądź wyjaśnienia, nazywane słowami ustanowienia i dystrybucji. Objasnieniom znaków chleba i kielicha z winem towarzyszy polecenie. Jest to rodzaj wypowiedzi znany w środowisku żydowskim – wielu rabinów, czego przykłady znajdujemy np. w Misznie, komentuje poszczególne religijne zwyczaje (także te związane z Paschą), dodając doń często własne uwagi i wskazania.

Pytanie brzmi: jak brzmiały słowa dziękczynienia, które Jezus wypowiedział nad kielichem, zanim dodał słowa: «Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana»”?

²⁰ Niektórzy utożsamiają drugi paschalny kielich z pierwszym kielichem przedstawionym w Łukaszkowym opowiadaniu, por. B. Pitre, *Jesus And The Jewish Roots*, s. 160.

²¹ Por. *ibidem*, s. 159–160.

²² Por. *ibidem*, s. 156–158; por. J. Jeremias, *The Eucharistic*, s. 86.

Najstarsze spisane teksty modlitw, wypowiedzianych podczas sederu paschalnego, możemy odnaleźć w dość późnych egzemplarzach zbioru zwanego *Seder Rab Amram Gaon*²³, pochodzącego z IX wieku. Dzieło to należy do ksiąg modlitewnych, zwanych *Siddurim*, które uformowały się w epoce nazywanej *Geonim* (geonów), to znaczy w epoce przewodniczących akademii żydowskich. Jednakże dzieła takie jak *Seder Amram Gaon* nie są dziełami oryginalnymi, ale zostały stworzone dla utrwalenia prastarych tradycji, których początki uznawane były za natchnione. Można powiedzieć, że autor tego zbioru, Rabbi Amram był tym, który tylko autoryzował teksty modlitw. Starożytność tych tekstów potwierdza duża liczba cytatów i aluzji niezaprzeczalnie dawniejszych, a także treść, styl i język, które nie odzwierciedlają teologii żydowskiej wczesnego średniowiecza, lecz teologię judaizmu współczesnego początkom chrześcijaństwa²⁴. „Ich styl i język mają więcej wspólnych cech z modlitwami i hymnami odnanionymi w Qumran, niż z językiem hebrajskim późniejszych *pikutim*, nie mówiąc już o hebrajszczyźnie średniowiecza”²⁵. Poza tym zadziwiająca bliskość tekstów *Seder Amram Gaon* i współczesnych tekstów synagogałnych świadczy o dużym konserwatyzmie liturgicznym Żydów. Jak zauważa L. Bouyer: „To nas upewnia, że nie można absolutnie wnioskować na podstawie daty rękopisu czy zbioru o dacie danego tekstu”²⁶.

Berachot z *Seder Amram* zawierają takie słowa²⁷:

1. Błogosławiony bądź, Panie, nasz Boże, Królu wszechświata, który żywisz świat w [swe]j dobroci, łasce i miłosierdziu, który dajesz pokarm wszelkiemu ciału, ponieważ żywisz i podtrzymujesz wszystkie istoty i dostarczasz żywności wszystkim swoim stworzeniom. Błogosławiony bądź, Panie, który wszystkim dajesz pokarm.
2. Dzięki Ci składamy, Panie, nasz Boże, za ten kraj upagniony, dobry i rozległy, który podobało Ci się dać naszym ojcom, i za przymierze, którym naznaczyłeś nasze ciała, za Torę, którą nam dałeś, za życie, za łaskę, za miłosierdzie i pokarm, jakiego nam udzielasz w każdej porze roku. Za to wszystko, Panie, nasz Boże, składamy Ci dzięki i błogosławimy Twoje imię. Niech będzie nieustannie i na wieki błogosławione nad nimi Twoje imię. Błogosławiony bądź, Panie, za kraj i za pożywienie.

²³ Wydanie krytyczne: D. Hedegard, *Seder R. Amram Gaon, Part I: Hebrew Text with Critical Apparatus. Translation with Notes and Introduction*.

²⁴ Por. L. Bouyer, *Eucharystia*, s. 29–30.

²⁵ Ibidem, s. 30–31.

²⁶ Ibidem, s. 31.

²⁷ Ibidem, s. 81–82.

3. Zmiłuj się, Panie, nasz Boże, nad swoim ludem, Izraelem, nad swoim miastem, Jerozolimą, nad Syjonem, przybytkiem Twej chwały, nad królestwem domu Dawida, Twego Pomazańca, i nad wielkim i świętym domem nazywanym Twoim imieniem. Zechciej nas karmić i utrzymywać. Wspieraj nas, miej o nas staranie, podźwignij nas rychło z naszej udręki i nie pozostawiaj nas w potrzebie z darami śmiertelników, ponieważ ich dary są mierne, a zarzucić można im wiele. Jednakże my zaufaliśmy Twojemu świętemu, wielkiemu i budzącemu grozę imieniu. I oby Eliasz i Mesjasz, syn Dawida, mogli powrócić na swoje miejsce, obyś Ty sam mógł królować nad nami. I zechciej tam nas prowadzić, zechciej nas rozradować i pocieszyć na Syjonie, w Twoim mieście. Błogosławiony bądź Panie, który odbudowujesz Jeruzalem.

Pierwsze dwie części tej *Berachy* wyrażają dziękczynienie z pożywnie i za ziemię obiecaną, kraj obietnicy oraz za Przymierze, przypieczętowane obrzezaniem i darem Tory. Trzecia część jest błaganiem Boga, aby Jego zbawcze działanie trwało nadal, abyśmy, podobnie jak nasi ojcowie, którzy po doświadczeniu niewoli otrzymali własną ziemię, także mogli doświadczyć zwycięstwa Boga nad każdą udręką, niewolą i śmiercią. Kielich staje się tu znakiem życia przepełnionego wolnością, kielichem zbawienia (Ps 116,13).

Jezus w tym miejscu mówi: „Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana”. Jest to zapowiedź Jego ofiary, Jego śmierci i zmartwychwstania. Kielich Jezusa nie jest już kielichem wybawienia z niewoli egipskiej, czego pamiątkę celebrował się podczas Paschy, ale jest Kielichem Przymierza, które niesie za sobą obietnicę przejścia (paschy) z niewoli śmierci do radości życia. Znaczenie paschalnego kielicha jest tu wyraźnie zmienione. Wydarzenie Paschy jest tu przedstawione jako typ, zapowiedź wydarzeń, które dokonają się w Jezusie Chrystusie.

Podsumowanie

W nawiązaniu do etymologii słowa „kielich”, celebrowanie Eucharystii, chrześcijańskiej paschy, jest dzieleniem życia z Jezusem Chrystusem – przyjęcie Kielicha Jezusa jest zgodą na dzielenie Jego losu, wejściem w pewną koegzystencję. „Ilekoć bowiem spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pańską głosicie, aż przyjdzie” – zaznacza św. Paweł w 1 Kor 11,26. Pascha Jezusa polega na Jego przejściu ze śmierci do życia wiecznego. Śmierci z powodu grzeszników, których udziałem powinien być kielich przepełniony Bożym gniewem, jak to możemy zobaczyć u Proroków. Jezus jednak przyjmuje na siebie śmierć, która jest skutkiem grzechu człowieka. Sięgnięcie po kielich Jezusa w celebracji Eucharystii jest zgodą na ten zbawczy fakt i prośbą do Boga, aby Jego zbawcza

moc uobecniła się w naszym życiu, przeprowadzając przez doświadczenie niewoli grzechu, do życia w wolności dzieci Bożych.

Bibliografia

1. Źródła

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*, wyd. K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart 1975.
Hedegard D., Seder R. *Amram Gaon, Part I: Hebrew Text with Critical Apparatus. Translation with Notes and Introduction*, Lund 1951.
My People's Passover Haggadah. Traditional Texts, Modern Commentaries, vol. 1, vol. 2, red. L. A. Hoffman, D. Arnow, Woodstock 2012.
Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Biblia Tysiąclecia), red. A. Jankowski, L.R. Stachowiak, K. Romaniuk, Poznań 2000⁵.
Tabory J., *JPS Commentary on the Haggadah. Historical Introduction, Translation and Commentary*, Philadelphia 2008.
The Greek New Testament, wyd. K. Aland i in., Stuttgart 2010⁴.
The Mishnah. A New Translation, tłum. J. Neusner, Yale 1991.

2. Pomoce słownikowe, encyklopedie

- Encyklopedia Biblijna*, red. P. J. Achtemeier, tłum. M. Wojciechowski, Warszawa 2004.
Słownik teologii św. Pawła, red. G.F. Hawthorne – R.P. Martin – D.G. Reids, Warszawa 2010
Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu, L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, t. 1, tłum. P. Dec, Warszawa 2008.
A Sanskrit-English dictionary etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages, M. Monier-Williams, Oxford 1898.
Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu, R. Popowski, Warszawa 1997.
The Student's Arabic-English Dictionary, F.J. Steingass, London 1884.

3. Komentarze biblijne

- Bergen R.D., *1, 2 Samuel*, The New American Commentary, vol. 7, Nashville 1996.
Dąbrowski E., *Listy do Koryntian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1965.
Fee G.D., *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT), Grand Rapids 1987.
Ravasi G., *Psalmy. Wprowadzenie i Psalm 1–19 (wybór)*, t. 1, tłum. P. Mikulska, Kraków 2007.
Stern D.H., *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu* (PSB), tłum. A. Czwojdrak, Warszawa 2004.

4. Opracowania

- Arnow D., *Signpost: Redemption – Blessing and Meal*, w: *My People's Passover Hag-gadah. Traditional Texts, Modern Commentaries*, vol. 2, red. L. A. Hoffman, D. Arnow, Woodstock 2012.
- Barrett C.K., *Luke XXII.15: To Eat The Passover*, *Journal of Theological Studies*, 9 (1958), s. 305–307.
- Bouyer L., *Eucharystia*, tłum. L. Rutowska, Lublin 2015, s. 24.
- Cantalamessa R., *Pascha naszego zbawienia. Tradycje paschalne Biblii oraz pierwotnego Kościoła*, tłum. M. Brzezinka, Kraków 1998.
- de Vaux R., *Instytucje Starego Testamentu. Tom I i II*, tłum. T. Brzegowy, Poznań 2004.
- Gnilka J., *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, tłum. W. Szymona, Kraków 2003.
- Jeremias J., *The Eucharistic Words of Jesus*, London–Philadelphia 1966.
- Pitre B., *Jesus and the Jewish Roots of the Eucharist. Unlocking the Secrets of the Last Supper*, New York–London–Toronto–Sydney–Auckland 2011.
- Ratzinger J., *Jezus z Nazaretu. Część II: Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*, tłum. W. Szymona, Kielce 2011.